

Paulina Witkowska (<https://orcid.org/0000-0002-5393-7193>)

Uniwersytet Wrocławski, Wydział Filologiczny

Rozszerzenia metaforyczne wybranych czasowników zmiany pozycji ciała

Interesujący przedmiot badań w zakresie semantyki kognitywnej stanowią czasowniki oznaczające zmianę pozycji ciała, takie jak *pochylić się*, *przechylić się*, *przychylić się*, *nachylić się*, *odchylić się* i *wychylić się*. Ich powszechne użycie, zwłaszcza z frazami przyimkowymi, wiąże się ze złożonymi procesami mentalnymi, szczególnie w interpretacji znaczeń przenośnych. Choć w codziennej komunikacji często posługujemy się utartymi zwrotami typu *pochylić się nad sprawą* czy *przychylić się do wniosku*, rzadko uświadamiamy sobie, w jakim stopniu metaforyczne sensory tych wyrażenń czerpią z naszych doświadczeń przestrzennych, kluczowych w konceptualizacji zmian w sferze mentalnej, emocjonalnej i społecznej.

Artykuł ten przybliży mechanizmy motywujące powstawanie różnych znaczeń analizowanych czasowników oraz identyfikację wzorców przestrzennych, które leżą u podstaw znaczeń oderwanych od domeny ruchu fizycznego. Wskazuje też, w jaki sposób badane leksemy partycypują w wyrażaniu pojęć abstrakcyjnych, związanych z ludzkimi postawami, stanami psychicznymi i relacjami społecznymi. Celem pracy nie jest opis wszystkich znaczeń poszczególnych czasowników (są one odnotowywane w słownikach języka polskiego), lecz analiza relacji między znaczeniami dosłownymi a przenośnymi, aby wyjaśnić, jak konkretne doświadczenia ruchowe kształtują nasze abstrakcyjne myślenie.

1. Przegląd literatury

Rozpatrywane tu leksemy nie są przedmiotem wielu opracowań. Uwzględniano je w ramach szerszych badań nad semantyką czasowników ruchu [np. Bojar 1979; Janowska 2007], słowotwórstwem czasownika [np. Grzegorzczkova 1984; Grzegorzczkova, Laskowski, Wróbel (red.) 1999] oraz semantyką prefiksów [np. Krupianka 1979; Śmiech 1986; Przybylska 2006] i przyimków, także z perspektywy kognitywnej [np. Przybylska 2002]. Bardziej ukierunkowane rozważania na temat tej grupy leksemów prowadziłam w ramach badań własnych [Witkowska 2016, 2017], koncentrując się na analizie słowotwórczej (wpływ prefiksów na wyrażanie zmiany pozycji ciała, ciągi słowotwórcze, relacje leksykalno-semantyczne) oraz korpusowo-statystycznej (frekwencja, wymagania składniowe, typowe połączenia). Brakuje jednak kompleksowego opracowania semantycznego tych czasowników,

które omawiałoby ich wieloznaczność oraz powiązania między różnymi sensami. Aleksandra Janowska [2007] analizowała *pochylić się* w kontekście jego znaczeń w staropolszczyźnie, z kolei Jerzy Bralczyk [2015] omawiał różne sensy *pochylać się* w zależności od przyimka, zwracając przy tym uwagę na problem nadużywania we współczesnej polszczyźnie przenośnej konstrukcji *pochylać się nad czymś/kimś* (w miejsce *rozważyć, zająć się, zastanowić się*)¹.

2. Metodologia

Analizowane tu formacje prefiksalne pochodzą od czasownika *chylić (się)* o znaczeniu podstawowym ‘zmieniać położenie swojego ciała w ten sposób, że głowa i tułów przestają być ustawione pionowo, ale kierują się ku dołowi lub ku jakiemuś obiektowi znajdującemu się niżej albo z boku’ [WSJP]. Oparte na rdzeniu *-chyl’-/-chyl-* (*się*) różnorodność znaczeniową czerpią z prefiksów *po-, prze-, przy-, na-, od-, wy-*, pełniących funkcję aspektową i semantyczną², oraz z przyłączanych fraz przyimkowych. Ze względu na taką determinację przedmiotem moich rozważań są konstrukcje **Vpref + fraza przyimkowa**, w ramach których poszczególne czasowniki zyskują elastyczność znaczeniową³. Analiza uwzględnia semantykę prefiksu, modyfikującą znaczenie podstawy czasownikowej, oraz wpływ kontekstu związanego z dodaniem określonej frazy przyimkowej⁴.

Badane czasowniki można uznać za polisemiczne, za czym przemawia wspólny wyraz motywujący, rozbieżność znaczeniowa i zmiany w schemacie walencyjnym [Grzegorzczakowa 2010: 55]. Znaczenia przenośne konstruowane są na bazie dosłownych poprzez analogię dostrzeganą między zmianą pozycji ciała a zachowaniem społecznym czy postawą mentalno-emocjonalną. Zmiany walencyjne obejmują zmianę funkcji semantycznej podmiotu (*agens* → *experiencer*) oraz modyfikację rekcji przez prefiks, który determinuje wybór przyimka, a ten z kolei przypadku, tworząc konstrukcje różniące się pod względem semantycznym i składniowym [Grochowski 1983: 83–85; Jadacka 2006: 160–161; Wierzbicka-Piotrowska 2020: 480].

¹ Zob. też: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Nad-czym-sie-pochylamy;20415.html> [dostęp: 06.05.2025].

² W słowotwórstwie synchronicznym są to derywaty pseudozwrotne, powstałe w wyniku derywacji postfiksальной od czasowników prefiksalnych bez *się*, implikujących *agensa* i obiekt [Witkowska 2017: 145–176].

³ Posługuję się formami dokonanymi czasowników, mam jednak na względzie również formy niedokonane.

⁴ W zależności od użycia fraza przyimkowa może zajmować pozycję argumentu obligatoryjnego lub fakultatywnego w strukturze predykatowo-argumentowej. Dane empiryczne wskazują, że użycia w dosłownym, antropocentrycznym znaczeniu są jednoargumentowe (obligatoryjny subiekt), natomiast użycia w znaczeniach przenośnych, silniej uwarunkowane semantycznie i składniowo, wymagają rozszerzenia struktury: fraza przyimkowa, fakultatywna w użyciach dosłownych, staje się tu argumentem obligatoryjnym.

Badania opierają się na danych korpusowych [NKJP, Monco] i internetowych [Google]⁵, wspomaganych słownikowymi [WSJP PWN, SJP PWN, USJP]. Uwzględniają jedynie użycia antropocentryczne. W analizie wykorzystałam narzędzia językoznawstwa kognitywnego: koncepcję schematów wyobrażeniowych, teorię metafory i metonimii pojęciowej oraz inferencję kontekstową, aby wyjaśnić procesy wyłaniania się znaczeń i wpływ doświadczeń cielesnych na konceptualizację pojęć abstrakcyjnych.

3. Schematy wyobrażeniowe i mechanizmy wyłaniania się znaczeń

Schematy wyobrażeniowe, fundamentalne struktury poznawcze, kształtują się na bazie naszych doświadczeń sensomotorycznych w interakcji z otoczeniem. Te utrwalone w pamięci wzorce pełnią funkcję proceduralną, warunkując naszą percepcję, rozumienie i językową konceptualizację rzeczywistości [Johnson 1987: 63; Libura 2000: 30]. Wyłaniają się one w procesie abstrahowania, tj. selektywnego wyodrębniania z spostrzeganej sytuacji lub znaczenia językowego elementów istotnych w danym kontekście komunikacyjnym [Przybylska 2002: 37, 2004: 196]. Odgrywają kluczową rolę w interpretacji znaczeń, zwłaszcza przenośnych. Jak ujmuje Langacker [1987: 132], „Możemy mówić o czymś jako abstrakcyjnym w stopniu, w jakim odbiega to od bezpośredniej rzeczywistości fizycznej”. Schematy przestrzenne (np. GÓRA-DÓŁ, PRZÓD-TYŁ, ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, RÓWNOWAGA, SIŁA, POJEMNIK) ilustrują, w jaki sposób doświadczenia ruchowe (np. pochylenie się) są przenoszone na rozumienie pojęć abstrakcyjnych (np. akceptacja, szacunek, podległość).

Podstawowe znaczenia badanych leksemów, odnoszące się do ruchu ciała w przestrzeni fizycznej⁶, można wyprowadzić jako modyfikacje nadrzędnego superschematu [Przybylska 2006: 33–34], tj. uogólnionego wyobrażenia sytuacji przestrzennej, którą przywołuje cała grupa tych leksemów, opartego na semantyce czasownika *chylić (się)*. Wyróżnia się w nim określone za Langackerem [1995: 26] elementy: trajektor (TR) – obiekt lokalizowany, pierwszoplanowy, skupiający uwagę konceptualizatora oraz landmark (LM) – lokalizator, obiekt drugoplanowy, stanowiący punkt odniesienia dla ruchu TR. W podstawowym znaczeniu analizowanych czasowników między TR a LM zachodzi relacja dynamiczna: ruchomy TR (agens denotowany przez rzeczownik w mianowniku) zmienia pozycję ciała względem nieruchomego LM (denotowanego przez rzeczownik poprzyimkowy). Ruch ten obejmuje górną część ciała TR (głowę i tułów), poruszającą się po trajektorii (T) – trasie w kształcie łuku, między

⁵ Są to użycia czasowników zgromadzone w NKJP oraz wydobyte za pomocą wyszukiwarki korpusowej Monco [<http://monco.frazeo.pl>; dostęp: 06.05.2025] i przeglądarki internetowej Google [<https://www.google.pl>; dostęp: 06.05.2025].

⁶ Właśnie te znaczenia są podawane w słownikach jako pierwsze, natomiast pozostałe są wymieniane bez określonego porządku czy wskazania zachodzących między nimi związków. Słowniki różnią się w zakresie liczby i rodzaju znaczeń, jakie przypisują badanim leksemom.

punktem wyjściowym (PW) a docelowym (PD), w kierunku wskazanym przez frazę przyimkową [Przybylska 2006: 39; Kominek 2015: 284]. Dobór prefiksu oraz przyimka i łączącego się z nim rzeczownika precyzuje relokację TR względem LM. Zróżnicowane wyobrażenia przestrzenne tej relokacji stają się z kolei motywacją dla znaczeń nieprzestrzennych, powstających w wyniku przeniesienia pewnych elementów z domeny fizycznej do domeny mentalnej, emocjonalnej, społecznej. Zmiana pozycji ciała obrazuje wtedy zmianę postawy, stanu czy relacji – TR z agensa przekształca się w experiencera (nosiciela stanu, osobę doznającą jakiegoś doświadczenia).

Jako główne mechanizmy motywujące powstawanie różnych znaczeń wybranych czasowników zmiany pozycji ciała, związane z udziałem schematów wyobrażeniowych, można wskazać:

- a) **Metonimię** – polega na konceptualnym zastąpieniu „całości” przez „część”; w użyciach podstawowych wszystkich badanych czasowników osobowy TR, choć denotowany jako „całe ciało”, jest konceptualnie wyodrębnioną „górną częścią ciała (głowa i tułów)”; przesunięcie może dotyczyć również LM, np. w *Jan pochylił się nad książką*, gdzie *książka* jest konceptualizowana jako jej treść.
- b) **Konkretyzację** – kontekst leksykalny, w jakim występują czasowniki i łączące się z nimi przyimki, precyzuje relację TR-LM w danej domenie, umożliwiając dokładniejsze wyrażanie znaczeń dosłownych i przenośnych; uszczegółowienie zależy od charakterystyki TR i LM, np. LM jako przedmiot, osoba, pojęcie abstrakcyjne, por. *pochylić się nad stołem / dzieckiem / problemem*.
- c) **Inferencję kontekstową** – polega na wydobywaniu i uwypuklaniu aspektów nieprzestrzennych (społecznych, mentalnych, emocjonalnych) relacji TR-LM na podstawie kontekstu nominalnego, w jakim występują czasowniki, oraz konkretyzacji superschematu, np. w *Jan pochylił się przed Marysią* typowa interpretacja przestrzenna (TR i LM zwróceniu do siebie twarzami) wyłania cechą inferowaną: LM obserwował TR [por. Przybylska 2002: 184–185].
- d) **Metaforyzację** – metafory to systematyczne odwzorowania między różnymi domenami doświadczenia [Lakoff, Johnson 1988]⁷, a rozszerzenie metaforyczne polega na przeniesieniu elementów z domeny źródłowej (przestrzennej) do docelowej (nieprzestrzennej) [Kominek 2015: 279–280; Filar, Kotuła 2014: 324]; odniesienie do doświadczeń sensomotorycznych (schematów) umożliwia konceptualizację pojęć abstrakcyjnych: na bazie skonkretyzowanej relacji przestrzennej (np. osoba TR – obiekt LM) następuje rozszerzenie na obszary abstrakcyjne, gdzie pozycję LM zajmuje abstrakt; proces ten polega na wtórnym abstrahowaniu od skonkretyzowanego schematu przestrzennego, który jest wzbogacony o inferowane cechy nieprzestrzenne [Przybylska 2002: 187–188]; konceptualizator odsuwa cechy przestrzenne i uwypukla inne aspekty relacji, co tworzy nowy sens, słabo lub wcale nienawiązujący do przestrzeni fizycznej.

⁷ Korzystam z rejestru metafor konwencjonalnych zawartych m.in. w publikacjach: Lakoff, Johnson 1988; Przybylska 2002; Przybylska 2006.

4. Konstrukcje Vpref + fraza przyimkowa

Poniżej prezentuję analizę znaczeń wybranych czasowników prefiksalnych w połączeniu z frazami przyimkowymi, wychodząc od bazowego *chylić (się)* i jego superschematu: TR kieruje głowę i tułów ku dołowi lub ku jakiemuś obiektowi, który znajduje się niżej albo z boku. Konstrukcje **Vpref + fraza przyimkowa** z badanymi leksemami porządkuję tak, aby te same struktury formalno-gramatyczne odpowiadały różnym strukturom konceptualnym, przestrzennym i nieprzestrzennym.

4.1. Vpref + *nad* N_s (w tej konstrukcji czasownik *pochylić się* i *nachylić się*)

W użyciach typu:

*Zakłopotany **pochylił się nad walizką** i zaczął sprawdzać zamki* [NKJP].

*Marta **pochyliła się nad bukietem** i poczuła odurzający zapach różanego olejku* [NKJP].

***Nachylił się nad stołem** i oparł o blat zaciśnięte w pięści dłonie* [NKJP].

*Najprawdopodobniej **nachylił się nad studnią** i runął w dół, ponosząc śmierć na miejscu* [NKJP].

prefiksy *po-* i *na-* oraz przyimek *nad* z rzeczownikiem denotującym obiekt fizyczny profilują relację przestrzenną, w której TR wykonał ruch górną częścią ciała ku dołowi i w przód, tak że jego głowa i tułów znalazły się bliżej LM, ale powyżej niego. Z konfiguracji TR i LM wynika, że TR (zwrócony przodem do LM) poruszył się w kierunku LM, aby wykonać jakąś czynność (**inferencja kontekstowa**), osiągając przy tym odpowiednią bliskość do działania w górnej strefie LM (**metonimia**). Wydaje się, że prefiks *na-* w porównaniu z prefiksem *po-* (zastępowalnym tu przez *s-*) może intensyfikować przemieszczenie się TR w kierunku wierzchniej części LM [Krupianka 1979: 27].

Jeśli LM jest przedmiotem z tekstem czy obrazem (**konkretyzacja**), np.

***Pochyliła się nad gazetą**, jeszcze raz uważnie czytała ogłoszenie* [NKJP].

***Pochyliłiśmy się** wszyscy **nad mapą**, na którą naniesiono w przybliżeniu linię frontu* [NKJP].

*Niech pan **pochylił się nad płótnem** i obejrzy twarze przekupniów, żebraków, rzemieślników i arystokratów* [NKJP].

*Reszta została zapłacona – **nachyliła się nad dokumentami**. – Sprawdzalam jeszcze dziś rano* [NKJP].

***Nachylił się nad notesem** i nosem orał kartkę zapisaną drobnym pismem* [NKJP].

– *To? – babcia **nachyliła się nad zdjęciem**. – To musi być Józek. Zawsze trzymał się taty* [NKJP].

relacja TR-LM może być przestrzenno-funkcjonalna: TR zbliżył głowę i tułów do LM, aby lepiej widzieć szczegóły LM, np. litery, cyfry, ilustracje (**inferencja kontekstowa**), lub mentalna: ruchowi TR towarzyszyła czynność umysłowa, skupienie i wniknięcie w treść LM. Ten drugi aspekt wyłania się przez dalszą **inferencję kontekstową**: fizyczne zbliżenie górnej części ciała TR do LM z tekstem/obrazem (umożliwiające lepszą percepcję) prowadzi do wniosku o zaangażowaniu umysłowym TR w treść LM, oraz przez **metonimię**: wyróżniona jest warstwa słowna/

obrazowa LM jako obiekt uwagi TR. Czasowniki zyskują znaczenie ‘skierować uwagę i aktywność poznawczą na treść obiektu w celu analizy lub zrozumienia’.

Wyobrażenie czynności ruchowej i umysłowej jest podstawą rozszerzenia znaczenia przez **metaforyzację** w użyciach typu:

*Komisja się **pochyliła nad tą sprawą**, oceniła tę kwestię i stwierdziła, że nie można mi nic zarzucić i mnie uniewinniła* [NKJP].

*Otóż trzej Brytyjczycy – hodowca drobiu, filozof i genetyk – **pochylili się nad problemem** jaja i kury. Co było pierwsze?* [NKJP]

*Jeśli jesteś taki wrażliwy, to **nachyl się nad tematem** i sprawdź, ile ofiar może być w Polsce a w skali całego globu?* [NKJP]

*Należy jeszcze **nachylić się nad tą ustawą**, zastanowić się i rozstrzygnąć, czy rzeczywiście należy pozostawić te zmiany w takiej postaci, w jakiej zostały przedłożone* [NKJP].

LM jest tu abstrakcyjnym przedmiotem rozważań, zainteresowania (**konkretyzacja**). Prefiksy oraz przyimek *nad* sygnalizują intensywne zaangażowanie umysłowe TR. Przejawia się tu metafora ROZUMIENIE TO WIDZENIE, która zakłada, że to, co widać, zwłaszcza wyraźnie, jest bardziej zrozumiałe. TR, który w scenie źródłowej poruszył się, żeby zobaczyć materialny LM z bliska, w przestrzeni mentalnej skierował „wzrok umysłu” na coś wymagającego uwagi i podjął wysiłek intelektualny, aby się temu przyjrzeć. Działanie TR strukturyzują schematy: PRZÓD-TYŁ, GÓRA-DÓŁ, CENTRUM-PERYFERIE, ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL. Ruch do PRZODU GÓRNĄ i CENTRALNĄ częścią ciała implikuje aktywne działanie TR: skupienie, analizę i postępy na ŚCIEŻCE poznawczej do CELU zrozumienia, rozważenia czegoś. Obserwacja rzeczywistości oczami skierowanymi w PRZÓD czyni ją widoczną, a więc znaną. Ruch w DÓŁ nie jest negatywny: obniżenie pozycji względem LM podkreśla wartość TR, który zwrócił uwagę na daną kwestię i zagłębił się w nią [Bralczyk 2015]. Czasowniki zyskują znaczenie ‘podjąć wnikliwą analizę lub refleksję nad zagadnieniem w celu jego zrozumienia lub oceny’.

Mechanizmem rozszerzenia znaczenia w użyciach typu:

*Pan Dochnał, tak jak ja, chciał się **pochylić nad dziećmi** potrzebującymi wsparcia* [NKJP].

*Im najpierw trzeba pomóc przeżyć. **Pochylić się nad nimi** z troską, podać rękę* [NKJP].

*Zniknęła cała obcość i skrępowanie, oboje **pochyliliśmy się nad jego niezwykłym i tragicznym życiem*** [NKJP].

*Gorlice zmieniają się na dobre i na lepsze, są piękne i piękni są ludzie, potrafią się uśmiechać, **nachylić nad drugim*** [NKJP].

*Koncentracja wokół życia to **nachylenie się nad człowiekiem i jego sprawami*** [NKJP].

*Poza tym ślepotą to kalectwo, a z kalectwem się nie polemizuje. Można się **nad nim nachylić**, ulitować, leczyć -na ile się da, a chory chce* [NKJP].

*Widzimy kraj niszczony przez lustrację i terroryzowany przez bojówki skinów. Ratunkiem jest naukowiec z prowincji, który jako premier **nachyli się nad stanem każdego zakładu pracy i dolą każdego obywatela*** [NKJP].

jest również **metaforyzacja**, ale czerpiąca z przestrzennego schematu fizycznego pochylenia się TR nad inną osobą (to z kolei stanowi **konkretyzację** i wiąże się z **inferencją kontekstową** co do intencji opieki), np.

*Potem jeszcze raz **pochylił się nad chorym**. Objawy wydawały się typowe [NKJP].*

***Pochyliła się nad dzieckiem** i bez potrzeby poprawiła mu poduszkę [NKJP].*

*Potem **nachyliła się nad nim** i coś szeptała do ucha [NKJP].*

*Zygmunt **nachylił się nad chłopczykiem**, chciał go przytulić, objąć, na ręce wziąć [NKJP].*

Gdy pozycję LM zajmuje osoba podrzędna względem TR, borykająca się z pewnymi problemami, lub niekorzystna dla niej sytuacja (kolejna **konkretyzacja**), prefiksy i przyimek *nad* sygnalizują intencjonalne skierowanie uwagi i troski. Istotna jest przewaga społeczna TR, co modeluje metafora WYSOKI STATUS TO GÓRA – NISKI STATUS TO DÓŁ, wiążąca położenie górne z wyższą pozycją, osiągnięciami i bezpieczeństwem. Działa też metafora PODOBIENSTWO/ZGODNOŚĆ TO BLISKOŚĆ, która zakłada, że bliskość fizyczna oznacza emocjonalną i mentalną więź. Aktywizują się schematy: GÓRA-DÓŁ, PRZÓD-TYŁ, WIĘŻ. TR w pozycji uprzywilejowanej (GÓRA) symbolicznie zbliżył się (PRZÓD) do LM doświadczającego niepowodzeń. Postawa TR to wyraz współczucia i solidarności z tym, kto znajduje się w trudnej sytuacji (WIĘŻ). Aspekt społeczny wynika z **inferencji kontekstowej**. Czasowniki zyskuje znaczenie ‘okazać komuś lub jego sytuacji szczególne zainteresowanie, troskę, empatię, często z intencją wsparcia’.

4.2. Vpref + do N₂ (w tej konstrukcji czasownik *pochylić się* i *nachylić się*⁸, a także *przychylić się*)

W użyciach przestrzennych, gdy LM jest obiektem fizycznym (nieosobowym/osobowym), np.

***Pochyliłam się do dolnej półki** i już nie mogłam się wyprostować [NKJP].*

***Pochylił się do czytnika** i przeciągnął po nim identyfikatorem [NKJP].*

***Pochyliła się do mężczyzn** przy stoliku i coś im opowiadała półgłosem [NKJP].*

*Głośniej, głośniej! Niech pan **się nachyli do mikrofonu**, Panie Senatorze [NKJP].*

*Zofia **nachyliła się do ucha matki** i szepnęła jej coś [NKJP].*

***Nachylił się jeszcze do otwartego okna** i coś mówił do szofera [NKJP].*

***Przychylił się do szyby**, jakby chciał wzrokiem sięgnąć poza zasięg reflektorów [Google].*

*Podszedł do dziewczyny, **przychylił się do jej ust**, by sprawdzić, czy oddycha [Google].*

*Pamiętam taki moment, kiedy w trakcie dyskusji **przychylił się do mnie chudy** jak tyczka mężczyzna, podobno zasłużony profesor (...) [NKJP].*

prefiksy *po-*, *na-*, *przy-* oraz przyimek *do* z rzeczownikiem profilują relację, w której TR skierował górną część ciała ku dołowi oraz w przód lub w bok, tak że jego

⁸ Według danych korpusowych czasowniki te występują często w połączeniu z frazą kierunkową *do przodu*.

głowa i tułów znalazły się blisko LM. Przyimek *do* podkreśla ukierunkowanie na cel ruchu, z zamiarem zbliżenia się na niewielki dystans. Ruch TR kończy się w punkcie docelowym (PD), umożliwiającym bezpośredni kontakt z LM i interakcję (**inferencja kontekstowa**). LM może znajdować się na różnej wysokości, również przed TR (a nie powyżej niego), co oznacza, że ruch TR może zachodzić w płaszczyźnie pionowej i/lub poziomej. Czasowniki różnią się tu znaczeniowo: wydaje się, że prefiks *przy-* w mniejszym stopniu niż *po-* i *na-* wskazuje na kierunek do przodu (ruch może być bardziej horyzontalny/skośny), natomiast prefiksy *na-* i *przy-* silniej niż *po-* podkreślają intencję zbliżenia się do LM.

Jeśli pozycję LM zajmuje czynność lub wydarzenie (**konkretyzacja**), np.

Pochylili się do skoku, uzbrojeni w kastety, bagnety wojskowe i noże [NKJP].

Widocznie nie dostrzegła cienia przestrachu na jego twarzy, bo jak zwykle pochyliła się do pocałunku [NKJP].

Przez dłuższy czas wzrasta napięcie, gdyż żaden z partnerów nie wie, kiedy druga osoba nachyli się do pocałunku lub czy w ogóle on nastąpi [NKJP].

Trzymał detal w obu rękach, a dźwignia prasy była pod pachą, bo nie miał trzech rąk. Nachylił się do pracy, a dźwignia ruszyła [NKJP].

połączenie prefiksów i przyimka *do* wskazuje na cel jako stan rzeczy, do którego urzeczywistnienia dąży TR. Jego ruch jest interpretowany jako celowe przygotowanie ciała do wykonania lub zainicjowania czynności lub wydarzenia (**inferencja kontekstowa**). Czasowniki zyskują znaczenie ‘zmienić pozycję górnej części ciała w sposób przygotowujący do określonej akcji lub inicjujący tę akcję’.

Na wzór fizycznego ruchu TR w kierunku LM jako celu kształtują się użycia przenośne czasownika *przychylić się* z przyimkiem *do*, np.

Biorąc to pod uwagę, prokuratura przychyliła się do wniosku oskarżonego o dobrowolne poddanie się karze więzienia w zawieszeniu i grzywny [NKJP].

Przewodniczący przychylił się do prośby i sesję odroczone [NKJP].

Po demokratycznych wyborach, uczniowie przychyliłi się do propozycji nadania szkole im. Staszica [NKJP].

Przyimek *do* z rzeczownikiem o charakterze komunikacyjnym, nazywającym pewien koncept, poglądy (**konkretyzacja**), wskazuje na cel, do którego TR zbliża się mentalnie. Prefiks *przy-* sygnalizuje zmniejszenie dystansu wobec pewnego stanowiska/punktu widzenia, co prowadzi do jego akceptacji (**inferencja kontekstowa**). Dochodzi tu do rozszerzenia znaczenia poprzez **metaforyzację**: fizyczny ruch (zbliżenie się) jest przenoszony na akt zgody/akceptacji. Relację TR-LM modeluje metafora ZMIANA TO RUCH, która wiąże ruch ze zmianą perspektywy TR w postrzeganiu LM, oraz metafora PODOBIENSTWO/ZGODNOŚĆ TO BLISKOŚĆ, która wiąże bliskość fizyczną z akceptacją LM przez TR. Aktywizują się schematy: ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, PRZÓD-TYŁ. TR zbliżył się do pewnego stanowiska, czyjejs woli/oceny drogą PW-PD, osiągając CEL. Ruch do PRZODU zmniejsza dystans między TR a LM, symbolizując wybór i zgodę, a więc podobieństwo w zakresie pewnych poglądów i wartości. Czasownik zyskuje znaczenie ‘wyrazić zgodę/akceptację dla czyjegoś wniosku, propozycji, opinii’.

4.3. Vpref + *po* N₄ (w tej konstrukcji czasownik *pochylić się* i *nachylić się*)

Od przestrzennego i funkcjonalnego typu użycia *pochylić się* / *nachylić się* do N₂ następuje rozszerzenie do kontekstu, w którym TR, działając świadomie i celowo, potraktował LM – zwykle mały, lekki, uchwytny przedmiot (**konkretyzacja**), jako obiekt, który chciał osiągnąć, podnieść i zabrać ze sobą (**inferencja kontekstowa**), np.

*87-letni mężczyzna, przebywając w pobliżu stawu, prawdopodobnie **pochylił się po czapkę**, wówczas stracił równowagę i wpadł do stawu* [Monco].

*Wtem mężczyzna zawadził stopą o butelkę. **Pochylił się po nią*** [NKJP].

*Wszystko było dobrze do czasu, kiedy chcąc **nachylić się po serwetkę**, szturchnęłaś kieliszek* [Google].

*Pewnie zgubiła błyszczyk, **nachyliła się po niego** i za szybko w zakręt weszła* [Monco].

TR skierował górną część ciała ku dołowi oraz w przód lub w bok, następnie sięgnął ręką po LM znajdujący się niżej i przyniósł go do punktu wyjściowego (PW) ruchu. Istotny jest tu mechanizm **metonimii**, polegający na wyróżnieniu w akcji TR nie tylko głowy i tułowia, ale także ręki, która przemieszcza się po drodze aż do osiągnięcia kontaktu z LM (ważne jest też wyobrażenie drogi pokonywanej tam i z powrotem przez TR, por. Przybylska 2002: 487–488). Prefiksy intensyfikują ruch w dół, przy czym *na-* w większym stopniu niż *po-* podkreśla skierowanie TR na LM.

Wyobrażenie fizycznej drogi zakończonej sięgnięciem ręką po materialny LM prowadzi do rozszerzenia znaczenia, w którym, w wyniku **metaforyzacji**, drogę pojmujemy jako dążenie do pożądanej wartości/korzyści, wyrażonej rzeczownikiem abstrakcyjnym (**konkretyzacja**), np.

*W sytuacjach, gdy oprócz denerwującego bólu doznaliśmy większego uszczerbku na zdrowiu, warto **pochylić się po odszkodowanie**, które przysługuje nam (...)* [Monco].

***Pochylimy się po każdą złotówkę** z dotacji – czy to będą środki unijne, czy wewnętrzne krajowe* [Monco].

***Władza** tylko temu idzie do rąk, kto śmie **nachylić się po nią** i wziąć* [Google; cytat ze *Zbrodni i kary* Fiodora Dostojewskiego].

*ML.: **Nachylić się po pieniądze** / ml. // Podlaskie Echo Katolickie – 2006, nr 42, s. 14* [Google].

U podstaw przenośnej interpretacji leży metafora OSIĄGNIĘCIE CELU TO DOJŚCIE DO PUNKTU DOCELOWEGO DROGI, która wiąże dotarcie do miejsca w przestrzeni fizycznej z osiągnięciem celu w przestrzeni abstrakcyjnej. Działanie TR strukturyzują schematy: ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, PRZÓD-TYŁ. Ruch do PRZODU ŚCIEŻKĄ właściwych działań prowadzi do CELU, który przynosi korzyść lub stanowi pożądaną możliwość. Czasowniki zyskują znaczenie ‘podjąć aktywne starania, aby coś wartościowego/korzystnego uzyskać lub zdobyć’⁹. Prefiksy *po-* i *na-* sugerują włożenie wysiłku intelektualnego w dążenie do celu, podobnie jak konieczny jest wysiłek fizyczny, aby podnieść coś z podłogi.

⁹ W polszczyźnie funkcjonuje frazeologizm *warto schylić się po coś* (zob. WSJP PWN).

4.4. Vpref + *przed* N_s (w tej konstrukcji czasownik *pochylić się*)

W domenie przestrzennej połączenie prefiksu *po-* i przyimka *przed* z rzeczownikiem oznaczającym obiekt, barierę czy strefę (**konkretyzacja**), np.

*Brzydka pogoda za oknem, brak innych planów i chęć spędzenia wspólnej soboty przekonała mnie, by **pochylić się przed ekranem laptopa*** [Google].

*Historyczne zapisy mówią, że nim wypowiedział pierwszą modlitwę, **pochylił się przed wejściem** i posypał głowę ziemią w geście ukorzenia się* [Monco].

*Zarówno przy stanie 5:5, jak i 6:5 zmarnowała cenne szanse. Po jednej z tych sytuacji aż w złości i frustracji **pochyliła się przed siatką*** [Monco].

schemat przedstawia TR znajdującego się frontalnie naprzeciwko LM, na co wskazuje przyimek *przed-*. Przez **inferencję kontekstową** ruch TR jest pojmowany jako zamierzona czynność związana LM, np. przygotowanie do czegoś, uniknięcie czegoś lub niekiedy reakcja emocjonalna¹⁰.

Inny charakter ma kontekst użyć typu:

*Ludzie godzinami stali, żeby **pochylić się przed trumnami Lecha i Marii Kaczyńskich**, które były wystawione w Pałacu Prezydenckim* [Monco].

*Trudno opisać co czulem, gdy **pochylił się przed pomnikiem górników z Wujka** (...) Odszedł od nas wielki Polak i wielki Patriota* [NKJP].

*Chcemy wspólnie **pochylić się przed ciałą ojca Maksymiliana Kolbego** i oddać hołd pomordowanym przy Ścianie Śmierci* [NKJP].

Tutaj przyimek *przed* z rzeczownikiem oznaczającym obiekt/miejsce o znaczeniu kulturowym, religijnym czy pamiątkowym (**konkretyzacja**) sygnalizuje, że fizyczny akt pochylenia się TR w pozycji frontalnej względem LM to skonwencjonalizowany gest – ukłon – oznaczający okazanie szacunku, złożenie hołdu czy uczczenie pamięci (**inferencja kontekstowa**).

Sytuacja przestrzenna, w której TR fizycznie pochylił się przed LM jako osobą/grupą osób, gdzie LM mógł obserwować TR (**inferencja kontekstowa**), stanowi schemat źródłowy dla użyć nieprzestrzennych. W przykładach typu:

*Tego wieczoru **pochylmy się przed tymi**, którzy o wolność słowa dbają, troszczą się o nią* [Monco].

*Chciałem podziękować i **pochylić się przed ratownikami i strażakami**, bo ich wyteżona, ciężka praca w walce o życie jest godna pochwały* [Google].

*I należy **pochylić się** z szacunkiem **przed rządem** czy przed tymi resortami, które wykonały tu właściwą i dobrą pracę* [NKJP],

a także:

*Lepiej chyba z uznaniem się **pochylić przed wyczynem Jose Mourinho** i jego FC Porto* [Monco].

*Jeśli nie damy przykładu, jak należy szanować człowieka, jak należy po prostu **pochylić się przed autorytetem człowieka**, człowieka, który jest dobrem najwyższym, to żadna konwencja nie ochroni praw człowieka* [NKJP].

¹⁰ Według danych z korpusu NKJP najczęstsze użycia w domenie przestrzennej z frazą *przed* N_s dotyczą kontekstu *coś pochyliło się przed czymś/kimś*, np. *sztandary, chorągwie*.

*Warto wziąć udział w Świącie Podgrzybka, aby podziękować puszczy za rozliczne dary i **pochylić się przed jej majestatem*** [Google].

przestrzenny aspekt relacji TR-LM jest zatarty. Chodzi o symboliczny ukłon – docenienie osoby/grupy osób, jej zdolności czy osiągnięć (kolejna **inferencja kontekstowa**). Dochodzi tu do **metaforyzacji**: fizyczny ukłon TR przed kimś o wyższym statusie w hierarchii społecznej, politycznej czy kulturowej jest przenoszony na postawę mentalną TR. Realizuje się metafora PANOWANIE TO GÓRA – BYCIE POD PANOWANIEM TO DÓŁ poprzez skojarzenie ukłonu z wyrazem uznania, podziwu, szacunku dla czyjejś wyższości w danej dziedzinie. Działanie TR strukturyzuje głównie schemat GÓRA-DÓŁ. Ruch w DÓŁ wyraża zależność, pokorę, ale też w pewnym sensie podległość i zdominowanie. Czasownik zyskuje znaczenie ‘wyrazić uznanie, podziw, szacunek wobec czyjejś wyjątkowości’.

Jeśli pozycję LM po przyimku *przed* zajmuje osoba/grupa osób lub czynnik wywierający wpływ, nacisk, presję na TR (**konkretyzacja**), np.

*Posłuszny **woli ojcowskiej pochylił się przed nią** z jakimś bełkotem* [NKJP].

*Od tych planów w żaden sposób nie zdystansował. Przeciwnie, **pochylił się przed wolą polityczną** swojej partii i uzyskanym przez nich mandatem wyborczym* [Monco].

*Prawdziwym nieszczęściem polskiego futbolu byłyby rychle wybory nowych władz PZPN i zwycięstwo tych samych ludzi, którzy rządzą teraz. Wówczas światowe władze piłkarskie **pochyliłyby się z respektem przed demokratycznym wyborem Polaków*** [NKJP].

*Jeżeli pokornie **pochylisz się przed mocą** Stwórcy, to wynagrodzi cię szybciej niż myślałeś, chociaż nie zawsze tak samo, jak myślałeś* [NKJP].

symboliczne obniżenie ciała jest pojmowane jako poddanie się, uznanie dominacji LM, wymuszenie zmiany postępowania lub sposobu myślenia. Postawa TR może wynikać z braku asertywności, uległości, nawet strachu (**inferencja kontekstowa**). W wyniku metaforyzacji dochodzi do wtórnego rozszerzenia znaczenia. TR symbolicznie zniżył się w hierarchii społecznej, wyraził słabość i zależność. Interpretacja ta opiera się na metaforze PANOWANIE TO GÓRA – BYCIE POD PANOWANIEM TO DÓŁ oraz WYWIERANIE WPLYWU TO GÓRA – ULEGANIE WPLYWOWI TO DÓŁ. Aktywują się schematy: GÓRA-DÓŁ, SIŁA, (NIE)RÓWNOWAGA. Pod wpływem nacisków TR utracił stabilną pozycję i poddał się, przyjął narzucone mu poglądy. Czasownik zyskuje znaczenie ‘poddąć się czyjejś sile, władzy, kontroli; ulec presji’.

4.5. Vpref + *pod ciężarem* N₂ (w tej konstrukcji czasownik *pochylić się*)

Użycie prefiksu *po-* oraz frazy *pod ciężarem* N₂, która wprowadza LM jako obiekt materialny o pewnej masie, dosyć duży i ciężki (**konkretyzacja**), np.

*Grzegorz **pochylił się pod ciężarem ładunku** i udał się w drogę* [Google].

***Pochyliła się pod ciężarem juków**, spuściła czoło i miarowym krokiem ruszyła w dalszą drogę* [Google].

wiąże się ze zmianą postury TR (ugięciem się/opadnięciem) w reakcji na fizyczny nacisk ciężaru LM. Taka interpretacja wynika z **inferencji kontekstowej**. Siła grawitacji LM, obiektu dźwiganego lub trzymanego, przeniosła się na TR i była na tyle

odczuwalna, że TR pod jej wpływem opadł w dół [Przybylska 2002: 419–420]¹¹. Prefiks *po-* sygnalizuje tu mimowolny, reaktywny ruch ciała w dół jako bezpośredni skutek fizycznej siły (ciężaru LM).

Jeśli we frazie *pod ciężarem* N₂ pojawia się czynnik нефизyczny, stanowiący dla TR obciążenie psychiczne, moralne czy społeczne¹², np.

Bo o czym ma z nią gadać? Z tą dobrą, prawą, a do tego pracowitą kobietą, która ma na głowie cały dom, pochylili się pod ciężarem obowiązków (...) [NKJP].

Dominique pochylili się pod ciężarem jego pogardy [Google].

Nie pochylił się pod ciężarem odpowiedzialności Pan Prezydent (...) [Google].

dochodzi do rozszerzenia znaczenia w wyniku **metaforyzacji**. Działa tu metafora PROBLEMY/NEGATYWNE EMOCJE TO CIĘŻARY FIZYCZNE oraz WYWIERANIE WPLYWU TO GÓRA – ULEGANIE WPLYWOWI TO DÓŁ, która wiąże obniżenie ciała pod wpływem ciężaru z reakcją na niekorzystny wpływ czynników нефизycznych. Ich ciężar w znaczeniu przenośnym wywiera presję na TR, powodując poddanie się lub załamanie. Na schemat GÓRA-DÓŁ nakłada się schemat SIŁY i (NIE)RÓWNOWAGI. Negatywne emocje i doświadczenia przytłoczyły TR tak, jakby ciężar fizyczny pociągnął go w dół, wpływając na psychikę i zachowanie do tego stopnia, że stracił stabilność i kontrolę, nie sprostał wyzwaniom czy oczekiwaniom. Czasownik zyskuje znaczenie ‘poddać się; ulec negatywnemu wpływowi abstrakcyjnego obciążenia, co manifestuje się załamaniem psychicznym, moralnym lub utratą sił do działania’.

4.6. Vpref + *przez* N₄ / *za* N₄ / *poza* N₄ (w tej konstrukcji czasownik *wychylić się* i *przechylić się*)

Konstrukcje z czasownikiem *wychylić się* lub *przechylić się* oraz przyimkiem *przez*, *za* lub *poza* z rzeczownikiem denotującym obiekt fizyczny, stanowiący granicę lub przeszkodę (**konkretyzacja**), np.

W korytarzu przystanął i wychylił się przez poręcz schodów [NKJP].

Wychylił się przez okno, ale na ulicy nic nie zauważył [NKJP].

W pewnym momencie chłopiec przechylił się przez barierkę i wpadł do wody [NKJP].

Przechyliłam się przez okno. Łowiłam wzrokiem mleczny zarys twarzy [NKJP].

Kilku malediwczyków wychyliło się za burtę i zgarnęło wielkie pudło na pokład [NKJP].

Włączył dyktafon i wychyliwszy się za balustradę, powoli opuścił go trzy metry niżej [NKJP].

Rabuş przechylił się za ladę i na oczach personelu wyjął pieniądze z kasy [NKJP].

Najprawdopodobniej stracił równowagę, przechylił się za balustradę i spadł na ziemię [NKJP].

¹¹ Por. *przygarbić się/ugiąć się/zgiąć się wpół pod ciężarem* N₂

¹² Por. *pod naciskiem* N₂, *pod presją* N₂

Poruszająca się o kulach kobieta wychyliła się poza krawędź peronu, by dojrzeć zbliżającą się kolejkę [Monco].

Kibic wychylił się poza barierki, chcąc nakręcić finisz [Monco].

Gdy T. przechylił się poza skraj urwiska, podmuch wznoszącego się powietrza zdarł mu z szyi khatę [NKJP].

Cała trójka przechyliła się poza barierę, by z zaskoczeniem ujrzeć zaledwie łokieć niżej przyczajoną między krzewami ligustru Janael [NKJP].

profilują sytuację przestrzenną, w której TR skierował głowę i tułów ku przodowi tak, że przebyły one trasę w kształcie łuku, zwykle ponad LM, z jednej na drugą stronę LM i znalazły się po zewnętrznej stronie LM. Semantykę czasowników kształtują prefiksy modyfikujące bazowe *chylić się*: *wy-* wskazuje na wysunięcie górnej części ciała na zewnątrz, ponad LM (barierę) lub przez LM (otwór) z pozycji ograniczonej, z kolei *prze-* akcentuje przeniesienie znacznej części ciała na drugą stronę granicy lub przeszkody¹³. Perlatywne frazy przyimkowe precyzują trajektorię: *przez* N₄ profiluje ruch TR w granicach płaszczyzny LM (górna część ciała TR przecięła linię LM), natomiast *za* N₄ i *poza* N₄ wyrażają przekroczenie granicy LM (górna część ciała TR minęła koniec LM i znalazła się po jego zewnętrznej stronie, przy czym *za* oznacza blisko LM, a *poza* – potencjalnie dalej). Przez **inferencję kontekstową** wyłania się cel ruchu TR – często rozszerzenie percepcji lub zasięgu działania, np. chęć zobaczenia czegoś po drugiej stronie LM, sięgnięcia po coś.

Postrzegalne wzrokowo przekroczenie granicy LM jest podstawą rozszerzenia znaczenia w oderwanych od przestrzeni użyciach konstrukcji *wychylić się poza* N₄, np.

Żeby współczesną Europę zrozumieć nie trzeba być Francuzem, ale na pewno trzeba wychylić się poza sztapkowe schematy myślenia politycznego, poza podziały na prawicę i lewicę – które obecnie wydają się nieadekwatne [Monco].

Ci, którzy czasem ostrożnie wychylą się poza konserwatywny ton Platformy, zaraz cichną [Monco].

Prawdziwy ból głowy zaczyna się, gdy wychylimy się poza obszar własnej kultury i religii [Monco].

Żeby ruszyć z miejsca, warto wychylić się poza swoje dotychczasowe środowisko [Monco].

Dlaczego w tym kraju trzeba koniecznie obrzydzić i zatruć podejrzliwością każdą dobrą inicjatywę, każdego człowieka, który wychylił się poza przeciętność? [Monco]

Pozycję LM zajmuje tu abstrakcyjna norma lub rama, określająca to, co typowe (**konkretyzacja**). Kluczowa jest semantyka prefiksu *wy-* oraz przyimka *poza* ('na zewnątrz'). Poprzez **metaforyzację** fizyczne przekroczenie granicy jest pojmowane jako odejście od pewnych standardów. Interpretacja ta opiera się na metaforze ZMIANA TO RUCH i wiąże z aktywizacją schematów: ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, PRZÓD-TYŁ, CENTRUM-PERYFERIE, POJEMNIK. TR symbolicznie porzucił dotychczasowy stan/obszar, przeszedł od tego, co typowe, do tego, co nietypowe,

¹³ Wydaje się, że przechylenie angażuje więcej masy ciała i bardziej zagraża równowadze niż wychylenie się.

opuścił ograniczający go POJEMNIK norm. W zależności od kontekstu (**inferencja kontekstowa**) porzucenie pewnych zasad i zaleceń może oznaczać uwolnienie się od ograniczeń, rozwój, ale też przejście w strefę ryzyka i niestosowność. Czasownik zyskuje tu znaczenie ‘postąpić, pomyśleć, wyrazić się w sposób inny niż ten, który wyznaczają ustalone normy i schematy myślowe’.

4.7. Vpref + z N₂ (w tej konstrukcji czasownik *wychylić się*)

Z prefiksem *wy-* może łączyć się fraza ablatywna z N₂. W użyciach przestrzennych, np.

Wychyliłem się z okna, ale nie zobaczyłem tego, kto wołał [NKJP].

*Mężczyzna schował się i po chwili ponownie **wychylił się z pomieszczenia** z bronią w ręką* [Monco].

*Strzelec wychylił się z **ukrycia**, by wyeliminować zagrożenie* [Monco].

rzeczownik poprzymkowy określa miejsce, takie jak otwór w ścianie czy ograniczona przestrzeń, z którego można wyjrzeć i wyjść (**konkretyzacja**). W wyobrażeniu schematycznym relokacja TR z PW do PD polegała na ruchu z wnętrza LM na zewnątrz, z naciskiem na to, że TR stał się widoczny (**inferencja kontekstowa**).

Wyobrażenie to, mechanizmem **metaforyzacji**, jest często przenoszone do bardziej abstrakcyjnej sytuacji, np.

*Nie będę „bezmyślnym niewolnikiem”, **wychylę się z ogółu**, i pchnę ten świat ku postępowi, walcząc o moje naturalne prawa i o wolność* [NKJP].

*Wreszcie powstał sugestywny obraz o nierównych szansach, powierzchowności uprzywilejowanych i lęku, który nie pozwala niektórym **wychylić się z szarego tłumu*** [Monco].

*Choć lubimy podkreślać swoją indywidualność, cenimy sobie prestiż związany ze statusem społecznym i jego wyróżniki, musimy uważać, żeby za bardzo **nie wychylić się z szeregu** i nie stracić głowy* [Monco].

Pozycję LM zajmuje tu metaforycznie rozumiana grupa społeczna lub pewne środowisko, z którego wyłania się TR. Prefiks *wy-* oraz ablatywna fraza z N₂ podkreślają, że istotne jest tu przede wszystkim wyróżnienie się lub zdystansowanie TR od kolektywu, w odróżnieniu od przekraczania norm w konstrukcjach z frazami przez N₄ / *za* + N₄ / *poza* + N₄. Użycia w domenie mentalnej i społecznej kształtuje metafora ZMIANA TO RUCH oraz RÓŻNICE/NIEZGODNOŚĆ TO ODDALENIE (SIĘ). Aktywizują się przede wszystkim schematy: POJEMNIK, WIĘŹ, CZĘŚĆ-CALOŚĆ. Wyjście TR z grupy oznacza „oderwanie”, zerwanie więzi, odmienność stanowiska, manifestacją indywidualności. Czasownik zyskuje znaczenie ‘postąpić lub wyrazić opinię w sposób odbiegający od typowych, oczekiwanych lub dominujących zachowań i poglądów w danej grupie społecznej, tym samym wyróżniając się lub dystansując od niej’. Wyjście poza pewne normy i standardy mogą również wyrażać użycia typu:

*Poza tym obowiązuje doktryna Sikorskiego, aby za żadną cenę **nie wychylić się z głównego nurtu polityki europejskiej**, czyli w ciemno żyrować wszelkie decyzje Berlina i Paryża* [Monco].

*Może jednak warto, choćby przed wrzuceniem kartki do urny wyborczej, **wychylić się z tej „informacyjnej bańki”**, by dostrzec całą złożoność rzeczywistość? [Monco]*
*To jest jasne – musimy **wychylić się z naszych sfer komfortu** [Monco].*

4.8. Vpref + z N₅ (w tej konstrukcji czasownik *wychylić się*)

Połączenie czasownika *wychylić się* i frazy z N₅ w domenie przestrzennej opisuje sytuację, w której TR wychylił się z jakiegoś miejsca (wyrażonego implicytnie lub przez frazę z N₂), trzymając w rękach przedmiot nazwany rzeczownikiem poprzyimkowym (konkretyzacja), np.

Robiąc kilka ujęć, musiałem wychylić się z aparatem poza krawędź dachu [Monco].

*Wczoraj nie potrafiłem się opanować, otworzyłem okno i **wychyliłem się z rewolwerem** w rękę [NKJP].*

*Mężczyzna schował się i po chwili ponownie **wychylił się z pomieszczenia z bronią** w ręką [Monco].*

Inferencja kontekstowa pozwala wskazać cel działania TR, np. użycie tego przedmiotu, demonstrację, groźbę.

W domenie nieprzestrzennej rzeczownik poprzyimkowy denotuje pewien koncept – ideę, propozycję, pomysł (**konkretyzacja**) – z którym TR się ujawnia, który prezentuje publicznie, np.

*Tam trudno **wychylić się z odmiennymi poglądami** [Monco].*

*Wiem, że każdy, kto będzie próbował **wychylić się z decyzją**, będzie bardzo mocno krytykowany, ale taka jest rola urzędnika [Monco].*

*Wściekał się np. wtedy, gdy jego zawodnik **wychylił się z zaangażowaniem politycznym** i wystąpił na konferencji wspólnie z działaczami Twojego Ruchu [Monco].*

*Ktokolwiek dziś **wychyliłby się z propozycją** cenzurowania czegokolwiek, popętniłby samobójstwo polityczne [NKJP].*

*W przypadku tej sagi nieważne, kto staje za kamerą, liczy się, żeby zrobił swoje jak najszybciej, **nie wychylił się z żadnymi dziwactwami** i zmontował wszystko, jak producent przykazał, by kasa się zgadzała [Monco].*

Ujawnienie się TR z czymś nowym, często nieoczekiwanym lub kontrowersyjnym, podkreśla prefiks wy-. Mechanizm **metaforyzacji** działa tu w taki sposób, że abstrakcyjny LM jest pojmowany jako obiekt, który można symbolicznie wynieść na zewnątrz, czyniąc go widocznym dla innych. Zgodnie z metaforą ROZUMIENIE TO WIDZENIE uzyskana widoczność konceptu staje się niezbędnym warunkiem, aby otoczenie mogło go zrozumieć i ocenić, co jednocześnie wystawia koncept i TR na osąd oraz potencjalną krytykę. Działanie TR strukturyzują przede wszystkim schematy: ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, POJEMNIK. Inicjatywa TR może oznaczać przełamanie bierności, konformizmu lub dotychczasowych oczekiwań (**inferencja kontekstowa**). Czasownik zyskuje znaczenie ‘wyjść z inicjatywą prezentacji czegoś nowego, nietypowego, często kontrowersyjnego lub wymagającego odwagi, tym samym wyróżniając się, przełamując status *quo* lub ryzykując krytykę’.

4.9. Vpref + zza N₂ (w tej konstrukcji czasownik wychylić się)

Wyobrażenie relokacji TR z PW do PD, dzięki której TR staje się widoczny dla obserwatora, przywołuje też połączenie prefiksu wy- z frazą ablatywną zza N₂. W użyciach przestrzennych, np.

*Wzięła ekspresowy prysznic, a potem **wychyliła się zza uchylonych drzwi**, owijając się ręcznikiem [Monco].*

*Przechodząca przez przejście kobieta musiała **wychylić się zza samochodu**, aby sprawdzić, czy może bezpiecznie przejść na drugą stronę ulicy [Monco].*

*Okazało się, że 23-latek, stojąc na krawędzi peronu, nagle **wychylił się zza słupa**, dając znak ręką maszyniście do zatrzymania [Monco].*

TR, który początkowo znajdował się za LM – zasłaniającą go fizyczną barierą, przeszkodą (**konkretyzacja**) – poruszył górną częścią ciała lub całym ciałem tak, że znalazł się poza obrębem LM (wyłonił się, ukazał obserwatorowi)¹⁴.

Do rozszerzenia znaczenia dochodzi, gdy pozycję LM zajmuje abstrakcyjne pojęcie, konceptualizowane jako zasłona lub bariera dla percepcji (**konkretyzacja**), np.

*Tuż przed pierwszą turą wyborów „stara twarz” prezesa lekko **wychyliła się zza tego nowego wizerunku** [Monco].*

*Wyborcze zwycięstwo towarzysza Szmaciaka (tego, który się **wychylił zza pleców ucywilizowanej parlamentarnej lewicy**) byłoby dla armii równie groźne jak triumf maccartyzmu [NKJP].*

*Czekały na dobry moment, aby **wychylić się zza parawanu rzekomej uczciwości, obiektywizmu, bezstronności** [Monco].*

*Depresja młodych ludzi z wolna **wychyla się zza kurtyny tabu** [NKJP].*

Fizyczne wychylenie TR odpowiada ujawnieniu się ukrytych, nieuświadomionych lub ignorowanych cech czyjegoś charakteru, stanów psychicznych czy problemów społecznych, często wbrew intencjom tych, którzy próbowali je zasłonić (**inferencja kontekstowa**). I tutaj kluczowym mechanizmem jest **metaforyzacja**: sens ujawnienia się czegoś istotnego bazuje na metaforze ROZUMIENIE TO WIDZENIE, która wiąże percepcję wzrokową z procesem poznawczym. Jeśli coś stało się jawne, stało się również widoczne i zrozumiałe, a jednocześnie wystawione na osąd i potencjalną krytykę. Uaktywniają się tu przede wszystkim schematy: ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, POJEMNIK. Czasownik zyskuje znaczenie ‘ujawnić się; stać się widocznym lub poznanym, zwłaszcza gdy dotyczy to cech, prawd lub zjawisk wcześniej ukrytych lub zamaskowanych’.

4.10. Vpref + w stronę N₂ / ku N₃ (w tej konstrukcji czasownik wychylić się, pochylić się i przechylić się)

Kwerenda korpusowa przynosi liczne przykłady użyc, w których czasowniki *wychylić się, pochylić się i przechylić się* łączą się z frazą adlatywną w stronę N₂ lub

¹⁴ Według danych korpusowych najczęstsze użycia w znaczeniu fizycznym z frazą zza N₂ dotyczą kontekstu: *słońce wychyliło się zza czegoś*, np. *zza chmur, horyzontu, gór*.

ku N₃. Taka łączliwość świadczy m.in. o wyrażaniu kierunku ruchu lub orientacji TR względem LM, niekoniecznie z zamiarem osiągnięcia kresu drogi. Z przestrzennym użyciem tych konstrukcji wiąże się wyobrażenie TR, który wysunął, skierował lub przechylił głównie górną część ciała w określonym kierunku lub w przybliżeniu do LM – obiektu, osoby lub miejsca (**konkretyzacja**) – często w celu interakcji, obserwacji, dosięgnięcia czegoś lub w wyniku zmiany równowagi (**inferencja kontekstowa**), np.

Wychyliła się w stronę szosy i machając obiema rękami, próbowała zatrzymać nadjeżdżający samochód [NKJP].

W pechowy sposób zginął, spadając z trawersu Niebieskiej Turni, Jakub B., który chcąc zrobić miejsce idącym z przeciwnej strony turystkom, zbyt gwałtownie wychylił się ku przepaści [NKJP].

Pieniądze schowałem do portfela, portfel do kieszeni, po czym pochylilem się w stronę bankomatu, mówiąc: dziękuję [NKJP].

Pochylił się ku przedniej szybie, by lepiej widzieć światła na skrzyżowaniu [NKJP].

Gdy chcesz być uważnym słuchaczem, nieznacznie przechyl się w stronę mówiącego [NKJP].

Siedzący za kierownicą mężczyzna przechylił się ku prawym drzwiom, uchylił je i wymówił półgłosem moje nazwisko [NKJP].

Semantykę czasowników różnicują prefiksy: *wy-* sygnalizuje ruch ciała na zewnątrz, *po-* implikuje zgięcie ciała z komponentem w dół, a *prze-* (w odróżnieniu od sytuacji, gdzie akcentuje zmianę środka ciężkości) podkreśla intencję zbliżenia się do LM.

W domenie nieprzestrzennej, głównie w użyciach z *wychylić się* i *przechylić się*, np.

Jeśli ktoś za bardzo wychylił się w stronę tej swojskości, to niedobrze. Jeśli ktoś okaże się za bardzo obcy, dużo lepszy od nas, zbyt elitarny, to też źle [NKJP].

Nie rozmawiajmy ciągle o przeszłości, tylko wychylmy się ku przyszłości i ustalmy, jakie mamy możliwości i jakiego pisma chcemy [Monco].

W ostatnich latach z pozycji bardziej centrowych wychylił się ku lewej stronie sceny politycznej, w którą przechyliła się również Partia Demokratyczna jako całość [Monco].

Chodzi o to, czy jako ugrupowanie przechylimy się w stronę partii rządzącej, czy w stronę racjonalności [Monco].

W latach studiów grawitował do akademizmu i renesansyzmu, wkrótce przechylił się w stronę realizmu i naturalizmu, ale równocześnie pasjonował go problem światła i koloru [Google].

Im dłużej trwa wojna, tym więcej krajów Unii Europejskiej może przechylić się ku neutralności, co oznaczałoby koniec Ukrainy [Monco].

TR wykazuje skłonność, zainteresowanie lub zmianę stanowiska w kierunku abstrakcyjnego LM (perspektywy, idei, opcji lub stanu), wyrażonego rzeczownikiem poprzyimkowym (**konkretyzacja**). Interpretacja ta wynika z mechanizmu **metaforyzacji**: metafora ZMIANA TO RUCH wiąże fizyczne wysunięcie się lub skierowanie

TR względem jakiegoś obiektu z wyborem sposobu myślenia i działania. Istotną rolę odgrywają tu schematy: POJEMNIK, RÓWNOWAGA. Czasowniki zyskują znaczenie ‘wyrazić otwartość lub skłonność ku określonej postawie, pewnym ideom i wartościom’. O ile prefiks *wy-* sygnalizuje „wyjście” z dotychczasowej postawy w kierunku LM, o tyle prefiks *prze-* wskazuje na zmianę „równowagi” poglądów lub losów w stronę LM¹⁵.

4.11. Vpref + *od* N₂ (w tej konstrukcji czasownik *odchylić się*)

Typowe konteksty, w których występuje czasownik *odchylić się* w użyciach przestrzennych, to m.in. *do tyłu/w tył/na bok/do przodu, na czymś* (np. *na krześle*), *na coś* (np. *na oparcie fotela*), *w czymś* (np. *w siodle*)¹⁶. Prefiks *od-* oraz fraza ablatywna *od* N₂ w wystąpieniach typu:

Mężczyzna był wzburzony, a na widok zbliżającego się radiowozu odchylił się od barierki i zaczął krzyczeć, że „ma wszystkiego dość” [Monco].

Kiedy ekstremalnie odchyliły się od ekranu, osiągając kąt, przy którym raczej i tak nie chcielibyśmy konsumować treści, zobaczmy, że ten poziomy pasek jest odrobinę ciemniejszy [Monco].

W przeciąganiu kolumn w kolumny wcieliły się gimnazjalistki. Ich zadaniem było odchylenie się od zawodnika z taką siłą, aby jak najprędzej wypuścił ręce trzymany dziewcząt [NKJP],

profilują sytuację przestrzenną, w której TR będący blisko fizycznego LM oddalił się od niego, kierując głowę i tułów ku tyłowi (w kierunku odwrotnym do wcześniejszego ruchu w przód). TR pokonał trasę tam i z powrotem. Przyczyna i cel ruchu TR mogą być interpretowane w zależności od sytuacji (*inferencja kontekstowa*).

Do rozszerzenia znaczenia dochodzi, kiedy pozycję LM zajmuje abstrakcyjne pojęcie (norma, standard, linia postępowania lub przyzwyczajenie), konceptualizowane jako punkt, linia czy obszar (często POJEMNIK), od którego można się oddalić (*konkretyzacja*), np.

Ostatnie z wymienionych pojęć, granice, uznał pokazanie dziecku, jak bardzo może odchylić się od obowiązujących norm, by zachować normę ogólną bycia porządnym człowiekiem [Monco].

Minister ani o włos nie odchylił się od standardów partii [Google].

Znam go od wielu lat. Nigdy nie odchylił się od prawidłowej linii merytorycznej [Monco].

Każdy ma swe małe odchyły... trzeba urozmaicać ten nasz zapluty świat (...) chyba każdy potrzebuje czasem odchylić się od swoich przyzwyczajzeń [Google].

¹⁵ Według danych z korpusu NKJP najczęstsze użycia przeniósne czasownika *przechylić się* z frazą *w stronę* N₂ dotyczą kontekstu: *szala/szala zwycięstwa przechyliła się w stronę kogoś/czegoś, wahadło przechyliło się w stronę kogoś/czegoś*.

¹⁶ Według danych z korpusu NKJP najczęstsze użycia czasownika *odchylić się* dotyczą kontekstu: *ktoś odchylił się do tyłu*.

Fizyczne oddalenie się TR od LM symbolizuje nabranie przez TR dystansu do pewnych praktyk i poglądów [por. Przybylska 2006: 94], co ma związek z działaniem metafory ZMIANA TO RUCH oraz RÓŻNICE/NIEZGODNOŚĆ TO ODDALENIE (SIE). Prefiks *od-* i przyimek *od* wyrażają ideę separacji i przeciwieństwa. Aktywizowane są schematy: PRZÓD-TYŁ, ŹRÓDŁO-ŚCIEŻKA-CEL, RÓWNOWAGA, POJEMNIK. Z jakichś względów TR wykonał ruch w TYŁ (z PD do PW), czyli w sferze abstrakcyjnej odszedł od typowych działań, tego co znane i pożądane. Zmiana ta może skutkować utratą stabilności i przynależności do bezpiecznej strefy zasad lub oznaczać porzucenie utartych praktyk dla rozwoju i nowej, lepszej RÓWNOWAGI (**inferencja kontekstowa**)¹⁷. Czasownik zyskuje znaczenie ‘zdystansować się od pewnych praktyk, poglądów, norm; postępować, myśleć lub funkcjonować w określony sposób; wykazać tendencję do zmiany lub odmienności’.

5. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza semantyczna czasowników zmiany pozycji ciała, takich jak *pochylić się*, *przychylić się*, *nachylić się*, *odchylić się* i *wychylić się*, wskazuje, że ich bogactwo znaczeniowe jest systematycznie motywowane i ugruntowane w doświadczeniu przestrzennym. Znaczenia tych leksemów ewoluują od konkretnych, fizycznych ruchów ciała, poprzez specjalizacje w domenie przestrzennej, aż do abstrakcyjnych pojęć odnoszących się do sfery mentalnej, emocjonalnej i społecznej. Kluczową rolę w tym procesie odgrywa interakcja semantyki rdzenia, modyfikującego go prefiksu oraz przyłączanej frazy przyimkowej. Prefiksy (*po-*, *przy-*, *na-*, *od-*, *wy-*) nadają podstawowemu schematowi zmiany pozycji ciała specyficzny kierunek lub aspekt (np. *wy-* jako ruch na zewnątrz, *od-* jako oddalenie się). Jednak to przede wszystkim fraza przyimkowa, a w szczególności rodzaj rzeczownika pełniącego funkcję LM, decyduje o dalszej konkretyzacji znaczenia i ukierunkowuje jego rozwój. Dla przykładu, konstrukcja *pochylić się nad* N₅ zmienia swój charakter w zależności od LM: od fizycznej interakcji (*nad stołem*), poprzez skupienie na treści (*nad książką*), aż po abstrakcyjną analizę (*nad problemem*) i troskę (*nad dziećmi*). W analizowanej grupie to czasowniki *pochylić się* i *wychylić się* wykazują największą tendencję do tworzenia licznych znaczeń przenośnych, co wynika z elastyczności i adaptowalności ich przestrzennych schematów wyjściowych oraz łączliwości z wieloma frazami przyimkowymi.

Wyłanianie się różnorodnych znaczeń badanych leksemów jest możliwe dzięki działaniu fundamentalnych mechanizmów poznawczych. Metonimia upraszcza i profiluje scenę, inferencja kontekstowa wzbogaca interpretację o aspekty nieprzestrzenne, a metaforyzacja – nierozłącznie związana z udziałem schematów wyobrażeniowych – systematycznie przenosi relacje ugruntowane w doświadczeniu

¹⁷ Według danych z korpusu NKJP najczęstsze użycia w znaczeniu oderwanym z frazą *od* N₂ dotyczą kontekstu: *coś odchyliło się od normy*.

przestrzennym na domeny abstrakcyjne. Dzięki tym mechanizmom analizowane czasowniki stają się narzędziem do wyrażania szerokiego spektrum pojęć abstrakcyjnych, takich jak:

- zgoda i akceptacja (np. *przychylić się do wniosku*);
- wnikliwa analiza i rozważanie problemu (np. *pochylić się nad problemem/nad sprawą*);
- troska, współczucie i zainteresowanie drugim człowiekiem (np. *pochylić się nad potrzebującymi, nachylić się nad drugim*);
- dążenie do celu lub korzyści materialnej (np. *pochylić się po odszkodowanie, nachylić się po pieniądze*);
- okazywanie szacunku i podziwu (np. *pochylić się przed autorytetem człowieka/wyczynem*);
- uległość, podporządkowanie się presji lub sile (np. *pochylić się przed wolą polityczną/mocą Stwórcy*);
- poddanie się abstrakcyjnym ciężarom emocjonalnym lub moralnym (np. *pochylić się pod ciężarem odpowiedzialności/obowiązków*);
- wyróżnianie się, nonkonformizm lub dystansowanie się od grupy (np. *wychylić się z szeregu/z tłum/poza schemat*);
- prezentowanie inicjatywy, nowych idei lub nietypowych zachowań (np. *wychylić się z decyzją/odmiennymi poglądami*);
- ujawnianie się czegoś dotąd ukrytego lub nieznanego (np. *wychylić się zza nowego wizerunku/kurtyny tabu*);
- zmiana orientacji, skłonność ku nowym ideom lub postawom (np. *wychylić się w stronę przyszłości, przechylić się ku neutralności*);
- odstępstwo od przyjętych zasad czy dystansowanie się od dotychczasowych poglądów (np. *odchylić się od normy/prawidłowej linii merytorycznej*).

Ta różnorodność ilustruje, jak głęboko doświadczenia cielesne i przestrzenne przenikają do językowego obrazu świata, umożliwiając konceptualizację złożonych aspektów ludzkiej egzystencji.

Ścieżka rozwojowa znaczeń analizowanych leksemów, od konkretnego do abstraktu, potwierdza tezę o ucieleśnionym charakterze języka, gdzie codzienne doświadczenia z ciałem i przestrzenią stanowią fundament dla bardziej złożonych struktur pojęciowych. Dalsze badania mogłyby rozszerzyć analizę o inne czasowniki zmiany pozycji, w tym o szczególnie interesujący i wieloznaczny czasownik *uchylić się*, który ze względu na swoją złożoność semantyczną zasługuje na osobne, szczegółowe opracowanie.

Bibliografia

- Bojar B., 1979, *Opis semantyczny czasowników ruchu oraz pojęć związanych z ruchem*, Warszawa: Wyd. UW.
- Bralczyk J., 2015: *Miedzy słowami. Pochylam się, więc jestem*, „Gazeta Wyborcza” 12.12.2015, <https://wyborcza.pl> [dostęp: 06.05.2015].

- Filar D., Kotuła B., 2014, *Ruch jako domena źródłowa w metaforycznych nazwach stanów mentalnych (na podstawie polskich i słowackich czasowników ruchu)*, [w:] J. Kesselová, M. Imrichová, M. Ološtiak (red.): *Registre jazyka a jazykovedy*, s. 323–330.
- Grochowski M., 1983, *Zarys leksykologii i leksykografii. Zagadnienia synchroniczne*, Toruń: Wyd. UMK.
- Grzegorzczkova R., 1984, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa: PWN.
- Grzegorzczkova R., 2010, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa: PWN.
- Grzegorzczkova R., Laskowski R., Wróbel H. (red.), 1998, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, t. 1–2, Warszawa: PWN.
- Jadacka H., 2006, *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*, Warszawa: PWN.
- Janowska A., 2007, *Polisemia staropolskich czasowników. Źródła, swoistość, konsekwencje*, Katowice: Wyd. UŚ.
- Johnson M., 1987, *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kominek A., 2015, *Odwrócić się od czegoś..., nawrócić się na coś... Rozszerzenia metaforyczne wybranych czasowników ruchu*, „Język a Kultura” 25, s. 279–294.
- Krzeszowski T. P., 1994, *Parametr aksjologiczny w przedpojęciowych schematach wyobraźniowych*, „Etnolingwistyka” 6, s. 29–51.
- Krupianka A., 1979, *Czasowniki z przedrostkami przestrzennymi w polszczyźnie XVIII wieku*, Warszawa: PWN.
- Lakoff, G., Johnson M. 1988: *Metafory w naszym życiu*, przeł. T. P. Krzeszowski, Warszawa: PIW.
- Langacker R., 1987, *Foundations of Cognitive Grammar. Part I: Theoretical Prerequisites*, Stanford: Stanford University Press.
- Langacker R., 1995, *Wykłady z gramatyki kognitywnej*, Lublin: Wyd. UMCS.
- Libura A. 2000: *Wyobrażenia w języku. Leksykalne korelaty schematów wyobraźniowych CENTRUM-PERYFERIE i SIŁY*, Wrocław: Wyd. UWr.
- NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://nkjp.pl> [dostęp: 06.05.2025].
- Przybylska R., 2002, *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*, Kraków: Universitas.
- Przybylska R., 2006, *Schematy wyobraźniowe a semantyka polskich prefiksów czasownikowych do-, od-, prze-, roz-, u-*, Kraków: Universitas.
- SJP PWN – Słownik języka polskiego, <http://sjp.pwn.pl> [dostęp: 06.05.2025].
- Śmiech W., 1986, *Derywacja prefiksalna czasowników polskich*, Wrocław: Ossolineum.
- USJP – Dubisz S., 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN.
- Wierzbicka-Piotrowska E., 2020, *Wpływ prefiksacji na walencję polskich czasowników*, „Prace Filologiczne” 75/1, s. 479–500.
- Witkowska P., 2017, *Czasowniki zmiany pozycji ciała. Analiza formalna w ujęciu korpusowym i statystycznym*, Wrocław: Quaestio.
- Witkowska P., 2016, *Cechy słowotwórcze czasowników oznaczających zmianę pozycji ciała względem osi ciała*, „LingVaria” XI, 2 (22), s. 121–133.
- WSJP PWN – Wielki słownik języka polskiego, <http://wsjp.pl> [dostęp: 06.05.2025].

Słowa kluczowe

czasowniki ruchu, prefiksy i przyimki, konkretyzacja, metonimia, metafora, inferencja kontekstowa, schematy wyobrażeniowe

Abstract

Metaphorical extensions of selected verbs of body position change

The article analyzes metaphorical extensions of verbs of body position change – *pochylić się*, *przechylić się*, *przychylić się*, *nachylić się*, *odchylić się* i *wychylić się* – in combination with prepositional phrases. It focuses on key cognitive mechanisms (metonymy, concretization, contextual inference, metaphORIZATION) that motivate the emergence of different meanings, and on the relationships between literal and figurative senses. The aim of the work is to identify spatial patterns underlying the analyzed meanings and to explain how the interaction of elements within the studied constructions (prefix, prepositional phrase, landmark type) shapes the evolution of meanings from literal to abstract, referring to the mental, emotional, and social spheres. The analysis, using tools of cognitive linguistics and empirical data, demonstrates that motor experiences, grounded in image schemas, systematically motivate the emergence of abstract concepts (e.g., agreement, respect, care, submission, distinctiveness).

Keywords

verbs of motion, prefixes and prepositions, concretization, metonymy, contextual inference, metaphORIZATION, image schemas